

opvatting een steviger grondslag, een solied fundament door het mechanisme dezer ontwikkeling aantewijzen. Hij bewees, dat de ontwikkeling der produktiekrachten den grondslag vormt der maatschappelijke ontwikkeling en dat de klassentegenstellingen en de klassenstrijd de hefboomen zijn, die de ontwikkeling van de maatschappelijke inrichtingen bewerken en steeds verder drijven. Sedert Marx weet men dus, dat de burgerlijke maatschappij slechts een bepaalde vorm is onder de vele ander maatschappij-vormen, welke vroeger bestonden en later nog komen zullen en dat de burgerlijke meeningen en ideeën, die tevoren golden als de eenige, welke redelijk waren, slechts de bijzondere meeningen zijnder in die maatschappij heerschende klasse en zeer nauw samenhangen met hun bijzondere klassebelangen. In het algemeen zullen onder de verschillende klassen, waarin een maatschappij is verdeeld, zeer verschillende zedelijke opvattingen heerschen. De meeningen der menschen worden bepaald, door de omstandigheden waarin zij leven, dus in de eerste plaats door den bijzonderen toestand en de levensomstandigheden der klasse, waartoe zij behooren. Overal wordt als goed en kwaad beschouwd, datgene, wwat de belangen der klasse dienen of schaden.

Voor de juistheid dezer stellingen kan men iedereen praktisch voorbeelden te over voorleggen, en wat Marx toen, een halve eeuw geleden, theoretisch leerde en vooruitzag, is nu reeds lang tot werkelijkheid geworden in de moderne arbeidersbeweging. Men heeft slechts ervaringen uit de arbeidersbeweging te nemen om de proef op de som te maken. Wij hebben thans twee klassen met tegenovergestelde belangen en inderdaad vinden wij hier verschillende moreele opvattingen. De bourgeoisie beschouwt alles wat voor de ongestoorde voortgang van het produktie- en arbeidsproces dienstig is, als goed en prijzenswaardig, - mag ook de enkeling voor zijn privaat belang vaak het algemeen klassebelang schaden - , zocals rust en vrede, eerbiediging der wetten, eerlijkheid en trouw in handel en wandel, ondernemingsgeest en energie bij hun eigen klassegenooten; tevredenheid, gehoorzaamheid, vlijt en berusting bij de arbeiders. En waar de belangen van hun winst in een ernstig konflikt komen met de belangen der bourgeoisie van een ander land, prijst zij zelfs het zich-laten-slachten voor dit belang als "vaderlandsliefde" en "heroïsme" (heldendaad), als hoogste deugd.

Het strijdend proletariaat heeft voor al deze deugden maar zeer weinig begrip, daar ze voor zijn strijd slechts weinig waarde hebben of zelfs hem in zijn strijd hinderen. Voor het proletariaat geldt als eerste deugd alles wat noodig en bevordelijk is voor de strijd om zijn bevrijding: solidariteit, achterstelling van zijn eigen persoon bij zijn organisatie, vrijwillige tucht, vrijheidsdrang en weerspannigheid, en opoffering voor zijn klassebelang. Die tegenstelling der zedelijke opvattingen treedt bij fellen maatschappelijken strijd scherp naar voren. In Nederland brak in het jaar 1903 plotseling een spoorwegstaking uit, omdat den spoorwegarbeiders werd bevolen, onderkruipersdienst te verrichten voor de werkstakende Amsterdamsche havenarbeiders. Zij stonden toen voor de keuze den strijd op te nemen tegen de machtige private maatschappijen die in Holland de spoorwegen exploiteeren, een strijd die wellicht hun eigen belangen ten zeerste kon benadeelen of wel den strijd der havenarbeiders te schaden. Zij kozen het eerste en het verkeer in de westelijke provinciën lag gedurende 24 uur stil. Vroeg men destijds een bourgeois hoe hij daarover dacht, dan kreeg men slechts uitdrukkingen van afschuw en verontwaardiging te hooren, omdat,

wegens de particuliere belangen van enkele personen, de geheele samenleving in wanorde was gebracht. Hun daad werd door de regeering zelfs misdadig genoemd; in de oogen der bourgeoisie was het een misdaad, dat de "orde" d.w.z. de toestand van rustige, ongestoorde winstmakerij, waarin de bezitters geld verdienen en de arbeiders honger lijden, werd verstoord. De arbeiders daarentegen gevoelden het geheel anders; zij loofden en bewonderden de dappere mannen, die hun eigen belangen opofferden voor de solidariteit jegens hun strijdende klassegenooten. Zoo verschillend was de ethische beoordeeling tengevolge van het verschillende klasse-standpunt. Het scherpst kwam de tegenstelling der meeningen uit in de daarop volgende debatten in de pers; men begreep elkander in het geheel niet. Het was de arbeiders absoluut niet duidelijk te maken, welk kwaad er in stak als in het belang van een categorie van arbeiders het spoorwegverkeer één dag stil lag. De bourgeoischrijvers daarentegen zeiden: indien het voor de verdediging van de eigen belangen van de spoorwegarbeiders noodzakelijk ware geweest, dan zou men de staking hebben kunnen begrijpen, maar voor anderen! uit pure solidariteit! dat was immers zuivere krankzinnigheid; waar moest het heen, als zulke meeningen onder de arbeiders algemeen werden? Misschien hadden zij een vaag voorgevoel, dat het dan met de heele uitbuitings-heerlijkheid wel eens spaak kon loopen. Doch in ieder geval bleek duidelijk dat zij voor arbeidersbelangen eenig begrip hadden, maar een arbeidersdeugd in hun oogen waanzin was.

Aan dit voorbeeld kan men zien, dat werkelijk als zedelijk en goed wordt beschouwd datgene wat nuttig is voor de gemeenschap - dus hier de klasse - waartoe men behoort. Dit feit moet algemeene geldigheid bezitten; en zoo is de ondervinding van nu voor ons de sleutel om de moraliteitsbegrippen van vroegere tijden en vreemde volken te verstaan.

De burgerlijke beschouwingswijze wist daarmede niets aan te vangen; zij kon die slechts beschouwen als gevolgen van ruwheid, gemis aan beschaving, van onwetenschap en van barbaarsheid. Ons nieuw inzicht leert ons daarentegen dat de zedelijke begrippen van zulke tijden en volken liggen besloten in hun stoffelijke levensvoorwaarden en en daaruit alleen te begrijpen. Hun moraal is anders dan de onze, omdat hun stoffelijke levensomstandigheden anders zijn.

Nemen wij b.v. de middeleeuwen, toen de adel de heerschende klasse was, die niet door zijn geld maar door zijn bekwaamheden in den krijg over de boeren heerschte. In dien tijd gold de riddermoraal der degenspits, waarbij dapperheid, krijgskunde en bedrevenheid in de wapens golden als hoogste ridderdeugd. Toen daarop in de steden de vlijtige burgerij, met geheel andere belangen, opbloede, kon men net zulk een tegenstelling als nu opmerken in de moraliteitsbegrippen van twee klassen. De ridders zagen in de kostbare waren en de gevulde geldzakken der reizende kooplieden heerlijke voorwerpen ter uiplundering; de kooplieden daarentegen hadden groot belang bij openbare veiligheid en in hun oogen was het laffe en gemeene straatrooverij, wat de ridders een nobel ridderrecht dunkte. De burgers hadden toen een dringende behoefte aan orde, rust en wettelijkheid, wijl hun geldverdienerij een vreedzaam handwerk was; de ridders verdedigden hun aanspraken, zichzelf volgens ridderlijke zeden willekeurig recht te verschaffen, en in hun plunderingen niet gestoord te worden. Tegen de vorsten die met het geld der burgers ondersteund werden hebben zij zich evenwel

op den duur niet kunnen verzetten, die in het belang der handelsveiligheid de rooifloten lieten verbranden. De burgerlijke moraal behaalde de overwinning en in de avonturen van Don Quichotte zien wij de overgeleverde ridderlijke moraal nog slechts als belachelijke snake-rijen.

Ook de zedelijke begrippen van vreemde volken worden ons eerst begrijpelijk uit hun materieele levensvoorwaarden. Er zijn volken, waarbij het zede is de oude menschen te doden. Hoe afschuwelijk ons dit ook voorkomt, het heeft toch zijn goede reden. Gebrek aan voedingsmiddelen dwingt dergelijke stammen tot verre zwerftochten, waarop oude en zwakken niet meegenomen kunnen worden. Men staat dus voor de keuze hen of hulpeloos achter te laten, of de de gansche stam te gronde te laten gaan, of wel hen te doden. Waar echter overvloed is en een meer ontwikkelde produktiewijze is ontstaan, waarin het weten, het geestelijk element, een belangrijke rol speelt, daar worden de oude menschen in hooge eere gehouden, omdat zij de rijkste ondervinding bezitten en hun wijsheid en hun kennis een belangrijke economische kracht vormen. Zoc was het geval bij de Semitische volken, van wien ons vijfde gebod afkomstig is en bij de akkerbouwende Chinezen. De ethiek is dus zeer nauw verbonden met de produktiewijze, met den stoflijken grondslag van het geheele maatschappelijke leven. De menschen leven niet uitsluitend voor zichzelf, maar vormen een gemeenschap; ten opzichte van elkander moeten zij zich weten te schikken. "De mensch alléén" zeide Dietzgen, "gevoelt zich gebrekkig, onvolkomen, beperkt. Tot zijn vervolmaking heeft hij anderen noodig, de samenleving; hij moet dus, om te leven, laten leven. De schikkingen, die ontstaan uit deze wederzijdsche behoeften, noemt men met één woord de moraal." Deze wederzijdsche schikkingen zijn verschillend naar de mate van de bijzondere omstandigheden en voorwaarden van de samenleving. Maar die voorwaarden zijn niet vrijwillig gekozen; zij worden bepaald door de produktieverhoudingen. De door de natuur gegeven omstandigheden, de hoogte van de ontwikkeling der techniek en de overige materieele levensvoorwaarden bepalen de maatschappij-orde. Naar deze van-buiten-af gegeven voorwaarden moeten de menschen zich schikken; zij kunnen ook niet anders; en deze voorwaarden bepalen dus de wijze waarop de menschen met elkaar hebben saam te leven, m.a.w. wat zedelijk is. Wat onder bepaalde omstandigheden een noodzakelijke voorwaarde is voor het maatschappelijk samen leven kan niet slecht zijn, al schijnt het de onder andere omstandigheden opgegreide menschen nog zoo barbaarsch toe. In iedere bepaalde maatschappij ligt dus met ijzeren noodzakelijkheid haar eigen ethiek besloten.

Het getuigt daarom van groote bekrompenheid als men een bepaalde maatschappelijke orde met een vreemde of met een absolute ethiek wil meten en veroordeelen, zooals b.v. de Nieuw-Kantianen met het kapitalisme daen.

Het kapitalisme is evenzoo een noodzakelijke ontwikkelingsstrap der maatschappij als vroegere produktiewijzen en kan evenmin als deze in absolute zin slecht worden genoemd. Omgekeerd, het heeft zijn hem eigen ethiek voortgebracht en met kracht doorgevoerd; in zijn bloeitijd gold het zelfs bij de proletariërs als zedelijk en braaf zich half-dood te werken en met gelatenheid de grootste armoede te dragen; ofschoon op zich zelf daaraan niets deugdzaam te ontdekken valt, behalve dat het de winsten der bourgeoisie verhoogd en op die wijze de

reusachtige accumulatie van kapitalen heeft mogelijk gemaakt. Wie de historische noodzakelijkheid van het kapitalisme begrijpt, zal het ook duidelijk zijn, waarom zulke zedelijkheidsbegrippen zich noodzakelijk moeten ontwikkelen en waarom alle ethische verontwaardiging over de slechtheid en de mensch-onwaardigheid van het kapitalisme maar larie is.

Het is waar, in het kapitalisme bestaat, in tegenstelling met andere maatschappelijke orden, nog een bijzondere aanleiding tot zoodanige ethische veroordeeling. Nergens bestaat, zooals hier, een scherper tegenstelling tusschen persoonlijke en klassebelangen, tusschen de zedewet en de praktische daad. In het kapitalisme bestaat slechts een zedeleer omvoortdurend door de menschen niet te worden opgevolgd; ieder moet met alle mogelijke kracht voor zijn persoonlijk belang ten koste van anderen vechten. Kant heeft dit reeds opgemerkt toen hij zeide, dat in de praktijk van het menschelijk handelen de zedewet niet is te ontdekken; hij meent daarom dat deze tegenspraak tusschen gebod en praktijk een algemeen kenmerk was van alle ethiek, terwijl zij inderdaad slechts een bijzonder kapitalistisch verschijnsel is. Een dergelijke orde, waar het individu zich zelf steeds boven de maatschappij plaatst en voor zijn privaat belang de algemeen-maatschappelijke regelen schendt, moet, dat spreekt van zelf, een zeer breede gelegenheid aanbieden voor een beoordeeling op ethische gronden. In zooverre deze critici zich evenwel niet plaatsen op het standpunt van den proletarischen klassenstrijd voor opheffing van het kapitalisme, is hunne verontwaardiging slechts een bijdrage tot de burgerlijke huichelarij.

Tegen de voorafgaande beschouwingen zou men misschien kunnen aanvoeren, dat wij zelf in onze propaganda toch voortdurend het kapitalisme kritiseeren en veroordeelen als een slechte en onrechtvaardige orde. Daarop kan men antwoorden dat voorzeker een maatschappelijke orde in het algemeen om moreele redenen kan worden veroordeeld, maar dat is altijd een bewijs dat zij haar levenskracht heeft verloren en dat zij haar ondergang nadert. Als thans algemeen wordt gevoeld, dat het kapitalisme een onzedelijke orde is, dan bewijst dit, dat het zich zelf overleefd heeft.

Het wordt dan veroordeeld op grond van een hogere en betere moraal, die behoort tot een hogere productiewijze, die nadert. Als wij met zulke overtuigende kracht het kapitalisme als onzedelijk brandmerken dan bewijst dit, dat wij een nieuwe wereld-orde in ons hoofd en in ons hart dragen, met welker inrichtingen en ethiek wij de bestaande orde meten. Daarom is het ook totaal verkeerd te zeggen, dat het kapitalisme moet worden opgeheven en door een betere orde moet worden vervangen, omdat het slecht en onrechtvaardig is; Juist omgekeerd, omdat het kapitalisme kan worden opgeheven en een betere orde mogelijk is, daarom is het slecht en onrechtvaardig. Onze propaganda berust ook niet op de verontwaardiging over het kapitalisme, maar op onze kennis der noodzakelijke tendenzen der kapitalistische ontwikkeling; wij wijzen de arbeiders er op dat een voortdurende en wezenlijke verbetering van hun maatschappelijken toestand in de kapitalistische samenleving niet mogelijk is.

Onze maatschappelijke kennis, die wij aan Marx hebben te danken,

de theorie van het socialisme, heeft dus de ethiek neergehaald uit de hemelsche gebieden en onthuld als een doodgewoon aardsche zaak, als een uitvloeisel der stoffelijke levensvoorwaarden.

Haar waarde is daarom echter niet geringer geworden, zij is ten nauwste verbonden met den gewichtigsten grondslag van het geheele menschelijke bestaan, met het maatschappelijk arbeidsproces en vormt daarvan in zekeren zin het geestelijk element.

Door de van buiten gegeven voorwaarden van dit arbeidsproces worden de menschen met ijzere noodzakelijkheid allerhande zware en moeilijk te dragen lasten opgelegd, als zwaren arbeid, slavernij, verlies van leven en gezondheid. Onder de gegeven omstandigheden waren deze noodzakelijk en doeltreffend; doch hoe ondraaglijk zwaar zoude deze massa ellende te dragen zijn geweest als niet de ethiek ware gekomen, die de harde noodzakelijkheid verheerlijkte en haar tot een hogere, goddelijke wet verhief. Volgens het bekende spreekwoord heeft de menscheid altijd uit den nood een deugd gemaakt, en wat anders als treurige noodzakelijkheid slechts morrend zou te verdagen zijn geweest, werd nu als deugd met opgeruimden zin uitgevoerd. En zoolang de wetenschap niet ver genoeg ontwikkeld was om de menschen een klaar inzicht te geven in de noodzakelijkheid der economische wetten, drongen deze in het bewustzijn der menschen als een goddelijke wet, die uit den hemel kwam. Zoolang de drang, welke de menschen dreef hun persoonlijk belang achter te stellen bij maatschappelijk belang, onbewust en geheimzinnig bleef en hun oorsprong onbekend was, moest zijn dwingende kracht hen toeschijnen als een bovenaardsche absolute wet. Deze schijn is thans verdwenen, nu wij weten hoe die drang in onze harten ontstaat. Omgekeerd echter, werpt nu deze nieuwe wetenschap der ethiek haar licht op onze eigen moreele gevoelens. Konden wij zonder haar nu en dan nog twifelen of onze nieuwe zedelijke denkbeelden, die zoodikwijls in konflikt kwamen met de oude eerwaardige opvattingen onzer vaders, niet misschien voortkwamen uit moreele afdwalingen, dan bewijst onze wetenschap ons het redelijke onzer moraal, die zoodanig noodzakelijk als een natuurverschijnsel voortkomt uit nieuwe maatschappelijke behoeften.

HET WEZEN DER ETHIEK VOLGENS DIETZGEN .

Met de verklaring der ethiek zijn wij thans een flink stuk gevorderd; het Marxisme heeft haar aardse oorsprong onthuld en daarmee tegelijk den weg gebaan voor een wetenschappelijke verklaring. Deze verklaring zelf moeten wij nu nog vinden, want met den oorsprong kent men nog niet het wezen der ethiek; als men weet waar zij vandaan komt, blijft nog de vraag onbeantwoord waarom datgene, wat maatschappelijk noodzakelijk is, zich aan onzen geest opdringt in den vorm van een moreele wet, van een zedelijk plichtsgevoel.

Op het eerste gezicht zou men kunnen meenen dat niets meer te verklaren is, daar het zedelijk gevoel nu als een waan, een bedrog, een gevolg van onwetendheid onmaskerd is, en men nu weet, dat het in werkelijkheid niets is, dan een mystieke uitdrukking voor maatschappelijke of klassebelangen. Als deze meening juist was, moest nu bij ons, aangezien wij de reële beteekenis der moreele gevoelens kennen, altijd in plaats van een moreel een verstandelijk oordeel komen, dat het nut of de schade voor de gemeenschap overweegt. Dit is echter zooals bekend is, niet het geval. Wij socialistischen gevoelen de mensche-lijke handelingen even direct en even sterk als andere menschen, als zedelijk of onzedelijk. Het moreele gevoel is dus een verschijnsel, dat in de natuur der menschen ligt, dat door de wetenschap kan verklaard worden zonder het daardoor eenigzins te verzwakken, en niet een bedrog of waan, te bannen door wetenschap. Al komen nu de zedelijkheidsbegrippen voort uit klassenbehoeften, zij zijn daarmee nog niet identiek; zij zijn nog iets anders en dientengevolge blijft hier nog iets te verklaren over. Ons onmiddellijk zedelijk gevoel wordt niet vervangen door de nuchtere overweging of iets nuttig is voor de gemeenschap; er bestaat een verschil tusschen datgene wat zedelijk, en datgene wat nuttig is voor de gemeenschap. Wij hebben dit onderscheid dus nog te verklaren.

Een voorbeeld kan dit nog duidelijker maken en daartoe nemen wij het reeds vroeger gebruikte geval van de Nederlandsche spoorwegstaking.

Na de overwinning der spoorwegarbeiders riep de bourgeoisie om een uitzonderingswet, die ook door de regeering ingediend werd. De geheele arbeidersklasse verklaarde zich solidair met de spoorwegarbeiders, die, door middel van een nieuwe werkstaking, hun stakingsrecht trachten te verdedigen. Deze mislukte echter, de arbeiders leden een vreeselijke nederlaag, en de geheel arbeidersbeweging ondervond daardoor zware verliezen, welke eerst na jaren van onvermoeide propaganda, eenigermate werden hersteld.

De roemvolle eerste solidariteitsstaking had dus tengevolge een groote terugslag in de vakbeweging en had de arbeidersbeweging - althans in de eertvolgende jaren - meer geschaad dan bevorderd. Was daarom nu die staking onzedelijk? Als het waar is, dat alles wat voor de gemeenschap, d.i. hier de klasse, nuttig is, zedelijk is en wat haar schaadt, onzedelijk, dan zou men deze daad onzedelijk moeten noemen. En toch zal geen enkel klassebewust arbeider met dit oordeel instemmen. Hij zal zeggen: dat nadeel mag waar zijn, maar die werkstaking was toch een mooie, bewonderenswaardige daad, was een zedelijke daad! Hier heeft men dus een uitstekend voorbeeld voor de kwestie,

die wij hier behandelen; een daad wordt zedelijk, goed genoemd, ofschoon zij veeleer schadelijk dan nuttig voor de klasse is.

Het onderscheid dat bestaat tusschen nuttig en zedelijk moet dus door de beschouwing van dit voorbeeld aan den dag komen.

Vragen wij ons af, waarom vindt gij die daad mooi en deugdzaam? Dan zal het antwoord zijn: omdat daarin de solidariteit, de opoffering van het individu voor datgene wat hem klassebelang toeschijnt, duidelijk spreekt. Waarom wordt echter de daad van de solidariteit een deugd genoemd? Omdat in het algemeen het betoonen van solidariteit nuttig is voor de arbeidersklasse. Niet altijd; hier hebben wij juist een geval, waarin het schadelijk was; maar bijna altijd, in het algemeen, is zij nuttig en voor den strijd van den arbeidersklasse zelfs zoo noodzakelijk, dat zonder haar onze overwinning onmogelijk zoude zijn. Daarom geldt zij als deugd en blijft dit ook in die gevallen van uitzondering, waarin door bijzondere omstandigheden het nut niet tegen de schade opwoog. Hier wordt het verschil tusschen klassebelang en zedelijkheid dus duidelijk; niet datgene wat nuttig is voor de klasse is zedelijk, maar datgene wat in het algemeen, in den regel, in het belang en ten bate van de klasse is, is zedelijk. Een zedelijke daad is nog niet altijd een aanbevelingswaardige daad, een verstandige daad; in de praktijk moet men niet altijd gevolg geven aan den onmiddellijken drang van het gemoed, maar met koel verstand de doelmatigheid van elke daad toetsen aan de bijzondere omstandigheden. Wat in het algemeen doelmatig is, groeit in ons gevoel vast en bepaalt het zedelijk oordeel, maar de verstandigheid der daad moet worden bepaald door datgene, wat in het bijzondere geval doelmatig is.

In de meeste werken over ethiek wordt in de zedelijkheid slechts de achterstelling van het individu bij de gemeenschap gezien, waardoor de tegenstelling tusschen zedelijk en nuttig wordt opgelost in de tegenstelling tusschen gemeenschap en individu.

Uit het voorafgaande volgt nu, dat deze tegenstelling slechts een deel van het wezen der ethiek weergeeft. Dat dit deel juist nu zoo sterk op den voorgrond treedt is te verklaren uit de burgerlijke maatschappij, waar persoonlijk- en maatschappelijk (d.i. klassen-) belang in zulk een scherp tegenstelling tot elkaar staan; dit burgerlijk verschijnsel heeft op alle beschouwingen over ethiek vanaf Kant tot op heden zijn stempel gedrukt. Deze tegenstelling vervalst bij maatschappelijke inrichtingen, die niet op privaat bezit berusten; in een kommunistischen samenleving kan slechts overeenstemming en harmonie bestaan tusschen persoonlijk en maatschappelijk belang. Het wezen der ethiek moet derhalve vollediger begrepen worden en volgens het hier besprokene drukt men het volledig uit door het te noemen: het stellen van het algemeene boven het bijzondere. Het onderscheid tusschen zedelijk en nuttig is niet alleen het onderscheid tusschen datgene wat allen en dat wat enkelen nuttig is, maar ook tusschen datgene wat algemeen, in den regel, nuttig is en wat het slechts in een bijzonder geval is.

Hetgeen regelmatig, normaal doelmatig en noodzakelijk is voor de gemeenschap, wordt - zonder bewust overleg, door een onbewust proces - tot norm van het aanbevelingswaardige, van het goede, van het redelijke, van het zedelijke.

Op deze wijze heeft Dietzgen, de filosoof van het proletariaat, het wezen der ethiek onthuld en het tevens uit de algemeene natuur van den menschelijken geest afgeleid. De menschelijken geest bevindt zich temidden van een oneindig verschillende, altijd wisselende massa van verschijnselen, welke hij niet in deze grenzelooze verscheidenheid in zich op kan nemen. Hij kiest uit deze massa ervaringen het gemeenschappelijke, het blijvende, het algemeen-geldige en vormt, door alle bijzonderheden en verschillen te laten rusten, door een zoodanige abstraktie, de begrippen, waarmee hij de wereld geestelijk afbeeldt. De oneindige verscheidenheid der konkrete verschijnselen kan ons hoofd niet bevatten, de abstrakte begrippen in het hoofd drukken het algemeene van deze verschijnselen uit. De geest is het orgaan van het algemeene. Op de zelfde wijze bevindt zich de mensch ook te midden van een onbegrensd aantal der meest verschillende behoeften, zowel van lichamelijken als geestelijken aard, van weinig en veel beteekenis, oogenblikkelijke en duurzame, persoonlijke en gemeenschappelijke, die allen willen bevredigd worden, maar niet allen bevredigd kunnen worden. Uit die groote massa behoeften, uit al datgene, wat voor deze of die tijd en voor deze of gene persoon ter bevrediging nuttig en doelmatig is, is nu te kiezen wat in het algemeen nuttig en doelmatig is; dit wordt onbewust afgezonderd als het algemeene doelmatige en vastgelegd in den geest als het goede en zedelijke.

Aldus wordt de ethiek uit de algemeene natuur der menschen begrepen. ^{x)} Zij ontstaat uit het zelfde speciale vermogen van den menschelijken geest, het algemeene te omvatten, dat ook aan de kennis van de ons omgevende wereld haar eigen karakter geeft. Toegepast op de ervaring onzer zinnen, brengt dit vermogen de begrippen en de wetenschap voort en uit de toepassing op onze eigen behoeften, ontstaat de ethiek.

Het wordt nu ook volkomen duidelijk, waarom er geen algemeene en absolute ethiek bestaat. De behoeften der menschen toch zijn verschillende, en de middelen tot harer bevrediging nog in veel grootere mate. Trachtte men nu uit alle verschillende mogelijkheden, die in verschillende tijden bij verschillende volken bestaan, het gemeenschappelijke te vinden dan zoude men eenige van-zelf-sprekende algemeenheden zonder praktische waarde verkrijgen. Neemt men evenwel een bepaalde menschengroep in bepaalde omstandigheden, b.v. het moderne proletariaat in den tegenwoordigen tijd, dan is de ruimte der behoeften en de middelen harer bevrediging beperkt en daaruit het wezenlijke en algemeene af te zonderen van het toevallige en bijzondere, is van groote en wezenlijke beteekenis. De werkelijke menschen leven immers altijd onder bepaalde omstandigheden en voor hen kan slechts gelden wat onder deze omstandigheden algemeen nuttig en noodig is.

Hiermede zijn we aan het einde onzer beschouwingen gekomen en willen wij ons nog een korte terugblik veroorlooven. Kant heeft het bijzonder kenmerk der ethiek duidelijk op de voorgrond geplaatst, n.l. dat zij een algemeene regel geeft, die direct, zonder de bijzondere omstandigheden te overwegen, het zedelijk oordeel bepaalt. Over haar werkelijke oorsprong kon hij echter niets zeggen. Omdat hij de verdeling van menschen in klassen niet kende en daarom slechts de tegenstelling tusschen het individu en de gansche menschheid kon ge-

^{x)} moet zijn: uit de algemeene natuur der menschelijken geest begrepen.

voelen, moest hij meenen dat er slechts een absolute, algemeen-geldige ethiek bestond; en omdat hij evenmin daarom haar aardchen oorsprong kon kennen, meende hij dat zij iets bovennatuurlijks was. Het marxisme heeft den oorsprong der moraal gevonden in de klassebelangen en de weg gebaad voor hare natuurlijke verklaring als een natuurlijk verschijnsel. Het eigenlijke wezen der ethiek wordt dan volkomen begrijpelijk door het diepe inzicht, dat Dietzgen ons heeft gegeven in de natuur der menschelijken geest.

Wij begonnen met de bekende dagelijksche indervinding, dat het willen en dus ook het handelen der menschen door tweeërlei motieven wordt bepaald, door zijn belang en zijne behoeften, en door de ethiek. In het begin onzer beschouwingen wisten wij nog niet wat eigenlijk de beteekenis was van het tweede motief, het ethische, hetgeen ons nu, aan het einde duidelijk zal zijn. De tegenstelling tusschen belang en ethiek is nu de tegenstelling van tweeërlei belangen geworden: het persoonlijke, bijzondere oogenblikkelijke belang tegenover het algemeene en blijvende belang, dat tegenwoordig hoofdzakelijk als klassebelang optreedt. Wij moeten dus zeggen: ons willen wordt bepaald door tweeërlei motieven, n.l. door ons eigen en oogenblikkelijk belang en door het belang onzer klasse. Wij zien met name in den tegenwoordige tijd sterke, zedelijke drijfveeren, nieuwe deugden zich in de arbeidersklasse ontwikkelen, die een geweldige en tegelijk noodzakelijke kracht vormen voor de verandering der maatschappij, want zonder haar zoude die groote wereldomwenteling, de overgang tot het socialisme, niet tot stand kunnen komen.

Vragen wij nu hoe die kracht ontstaat, dan kunnen wij antwoorden; zij komt niet uit den hemel; zij groeit op uit de aardse, feitelijke verhoudingen en zij bevestigt eenvoudig dat in elk lid der arbeidersklasse dat algemeen menschelijk vermogen leeft, over het beperkt persoonlijke belang heen te zien en den geest te verheffen tot datgeen wat in het algemeen, wat voor zijne klasse, wat voor de geheele maatschappij noodzakelijk is.

(( ))(( ))(( ))(( ))(( ))

Errata.

blz.10 - 18e regel v/b staat: volken. Moet zijn: h e r d e r s - volken.

blz.10 - 10e regel v/o staat: de Nieuw-Kantianen. Moet zijn: e n k e l e N . K .

blz.16 - 3e regel v/o staat: beperkt-persoonlijke belang. Moet aan toegevoegd worden: beperkt-persoonlijke en b i j z o n - d e r e e i g e n belang.